

הערות
על הליקויים
בהכנת רשימה R

מאת דורון ויצטום

ירושלים, אלול התשס"ב

תקציר :

במסגרת עבודתה של הוועדה האוניברסיטאית בראשות פרופסור ישראל אומן, שהוקמה על מנת לבדוק את הניסוי של הרולד גאנו לגבי מפגשי ELS של שמות גדולי ישראל עם שמות הקהילות בהם נולדו ו/או נפטרו, הוחלט (בין השאר) להכין ניסוי רפליקציה לניסוי של גאנו לגבי הקהילות. כזכור, הכנת הנתונים לניסוי של גאנו נעשתה בשלושה שלבים :

I. זיהוי מקומות הלידה והפטירה של האישים הנתונים.
II. קביעת השמות במקורות עבריים של הקהילות היהודיות במקומות שזוהו בשלב I.

III. קביעת התעתיק הנכון של השמות שנקבעו בשלב II.
גם רשימת הנתונים לניסוי הרפליקציה – "רשימה R" – תוכננה להיעשות לפי שלושת השלבים הנ"ל, כאשר קביעת הנתונים בכל שלב צריכה היתה להיעשות באמצעות מומחה שיוסמך לכך על ידי הוועדה. ההנחיות לשלושת המומחים הוכנו מראש, וכתבי מינוי המבוססים על הנחיות אלו היו אמורים להימסר לאותם מומחים.

מתברר, כי תקלות ושגיאות רבות וחמורות נעשו בכל אחד משלושת השלבים, וכי "רשימה R" בסך הכל משקפת הצטברות של עשרות רבות של ליקויים. במסמך המצורף, "הערות על הליקויים בהכנת רשימה R", אנו מפרטים ומתעדים את התקלות והשגיאות שנעשו בכל אחד משלבי הכנת רשימה R.

מסקנתנו היא, כי אי אפשר לטעון כי הרשימה R מהווה את הרשימה שתוכננה לשמש בניסוי הרפליקציה לניסוי של גאנו.

תוכן העניינים :

•	מבוא	1
•	חלק א : רשימה R : הערות על ביצוע שלב I	6
•	חלק ב : רשימה R : הערות על ביצוע שלב II	18
•	חלק ג : רשימה R : הערות על ביצוע שלב III	21
•	נספח א'	23
•	נספח ב'	25
•	נספח ג'	35
•	נספח ד'	72
•	נספח ה'	74
•	נספח ו'	76
•	נספח ז'	78

הערות על הליקויים בהכנת רשימה R

מבוא :

הניסוי על רשימה R היה אמור להוות רפליקציה לניסוי של גאנו לגבי הקהילות. כזכור, הכנת הנתונים לניסוי של גאנו נעשתה בשלושה שלבים :
 I זיהוי מקומות הלידה והפטירה של האישים הנתונים.
 II קביעת השמות במקורות עבריים של הקהילות היהודיות במקומות שזוהו בשלב I.

III קביעת התעתיק הנכון של השמות שנקבעו בשלב II.
 בעבודה המקורית בוצעו שלבים I-III לפי אלגוריתם קבוע. האלגוריתם והנתונים שנקבעו באמצעותו הם תרומתו של ענבל לניסוי של גאנו.
 הכנת רשימת הנתונים R תוכננה להיעשות לפי שלושת השלבים הנ"ל, כאשר במקום להתבסס על האלגוריתם הנ"ל, קביעת הנתונים בכל שלב צריכה היתה להיעשות באמצעות מומחה שיוסמך לכך על ידי הוועדה. ההנחיות לשלושת המומחים הוכנו מראש, וכתבי מינוי המבוססים על הנחיות אלו היו אמורים להימסר לאותם מומחים.

עם קבלת הרשימה הסופית R מן הוועדה, הבחנו מיד בכמה ליקויים. ראשית בלטו לעין כמה טעויות בתעתיק. הודענו מיד ליו"ר הוועדה כי קיימות טעויות כתיב ברשימה. שנית, הבחנו כי זיהוי מקומות הלידה והפטירה שונה במקרים רבים מן המקובל. בפרט, בלטה העובדה שמקומות רבים הושמטו. כדי לוודא התרשמות זאת, ערכנו את ההשוואה הבאה.

השוואה בין רשימות המקומות

בטבלה א' נשווה את מקומות הלידה והפטירה בשלוש רשימות. הכוונה היא לזיהוי ההיסטורי של המקום, ולא לצורת השם ו/או לאיותו. רשימת גאנו עודכנה לפי כמה תיקונים שנמסרו על ידי צבי ענבל לוועדה בשנת 98. השינויים ברשימות F ו-R לעומת רשימת גאנו – הודגשו באפור.

סימונים : (ל) = מקום לידה, (פ) = מקום פטירה. "–" מסמן חוסר ידיעה או ספק.
 H = האנציקלופדיה העברית, M = אנציקלופדיה מרגליות, F = רשימה F, R = רשימה R.

טבלה א

שם החכם	רשימת גאנו	רשימה F	רשימה R
1. הראב"ד	(ל) נרבונא (פ) פושקירא	(ל) נרבונא (פ) פושקירא	(ל) - (פ) -
2. ר' אברהם בן הרמב"ם	(ל) פוסטאט (פ) פוסטאט	(ל) פוסטאט (פ) קאהירה	(ל) פוסטאט (פ) פוסטאט
3. הראב"ע	(ל) טודילא (פ) -	(ל) תוטילא (?) (פ) -	(ל) טודילא (פ) -
4. הבחור	(ל) נוישטט (פ) ונציא	(ל) נוישטט (פ) ונציא	(ל) נוישטט (פ) ונציא
5. הגר"א	(ל) סלץ (פ) וילנא	(ל) סלץ (פ) וילנא	(ל) וילנא (פ) וילנא
6. הגרשני	(ל) - (פ) מיץ	(ל) - (פ) מיץ	(ל) קראקא (פ) מיץ
7. צמח דוד	(ל) ליפשטט (פ) פרג	(ל) ליפשטט (פ) פרג	(ל) ליפשטט (פ) פרג
8. הטי"ז	(ל) לודמיר (פ) לבוב	(ל) לודמיר (פ) לבוב	(ל) לודמיר (פ) לבוב
9. אור החיים	(ל) סאלי	(ל) סאלי	(ל) סאלי

	(פ) ירושלים	(פ) ירושלים	(פ) ירושלים
10. ר' יהודה בן הרא"ש	(ל) קולוניא (פ) טולידו	(ל) קולוניא (פ) טולידו	(ל) קולוניא (פ) טולידו
שם החכם	רשימה F	רשימה R	רשימה R
11. ר' יהודה החסיד	(ל) שפירא (פ) רגנשבורג	(ל) שפירא (פ) רגנשבורג	(ל) שפירא (פ) רגנשבורג
12. מהר"ל	(ל) פוזנא (פ) פרג	(ל) פוזנא (פ) פרג	(ל) פוזנא (פ) פרג
13. ר' יהונתן איבשיץ	(ל) פינצ'וב (פ) אלטונא	(ל) פינצ'וב (פ) אלטונא	(ל) פינצ'וב (פ) אלטונא
14. ר' העשיל	(ל) לובלין (פ) קראקא	(ל) לובלין (פ) קראקא	(ל) לובלין (פ) קראקא
15. הסמ"ע	(ל) לובלין (פ) לבוב	(ל) לובלין (פ) לבוב	(ל) לובלין (פ) לבוב
16. הבר"ח	(ל) לובלין (פ) קראקא	(ל) לובלין (פ) קראקא	(ל) לובלין (פ) קראקא
17. ר' יוי"ט ליפמן הלר	(ל) ולרשטיין (פ) קראקא	(ל) ולרשטיין (פ) קראקא	(ל) ולרשטיין (פ) קראקא
18. רבנו יונה	(ל) גירונא (פ) טולידו	(ל) גירונא (פ) טולידו	(ל) גירונא (פ) טולידו
19. מהר"י קארו	(ל) - (פ) צפת	(ל) - (פ) צפת	(ל) - (פ) צפת
20. נודע ביהודה	(ל) אפטא (פ) פרג	(ל) אפטא (פ) פרג	(ל) אפטא (פ) פרג
21. פני יהושע	(ל) קראקא (פ) אופנבך (?)	(ל) קראקא (פ) אופנבך	(ל) קראקא (פ) אופנבך (?)
22. רבנו תם	(ל) רומרוג (פ) -	(ל) רומרוג (פ) -	(ל) רומרוג (פ) -
23. הרי"ף	(ל) קלעת חמאד (פ) אליסנא	(ל) קלעת חמאד (פ) אליסנא	(ל) קלעת חמאד (פ) אליסנא
24. הבעש"ט	(ל) אוקופ (פ) מזיבז	(ל) אוקופ (פ) מזיבז	(ל) אוקופ (פ) מזיבז
25. המהר"ם מרוטנבורג	(ל) וורמס (פ) אנזיסהים	(ל) וורמס (פ) אנזיסהים	(ל) וורמס (פ) אנזיסהים
26. הלבוש	(ל) פרג (פ) פוזנא	(ל) פרג (פ) פוזנא	(ל) פרג (פ) פוזנא
27. הרמ"א	(ל) קראקא (פ) קראקא	(ל) קראקא (פ) קראקא	(ל) קראקא (פ) קראקא
28. הרמח"ל	(ל) פדובא (פ) עכו	(ל) פדובא (פ) עכו	(ל) פדובא (פ) עכו
29. הרמב"ם	(ל) קורדובא (פ) קהיר	(ל) קורדובא (פ) קהיר	(ל) קורדובא (פ) קהיר
30. חכם צבי	(ל) - (פ) לבוב	(ל) - (פ) לבוב	(ל) - (פ) לבוב
31. הש"ך	(ל) אמסטיבאו (פ) הלישוי	(ל) אמסטיבאו (פ) הלישוי	(ל) אמסטיבאו (פ) הלישוי
32. רש"י	(ל) טרויש (פ) טרויש	(ל) טרויש (פ) טרויש	(ל) טרויש (פ) טרויש
33. מהרש"ל	(ל) - (ספק) (פ) לובלין	(ל) - (ספק) (פ) לובלין	(ל) - (ספק) (פ) לובלין
34. מהרש"א	(ל) קראקא (פ) אוסטרעא	(ל) קראקא (פ) אוסטרעא	(ל) קראקא (פ) אוסטרעא
35. הראב"י	(ל) נרבונא (פ) נרבונא	(ל) נרבונא (פ) נרבונא	(ל) נרבונא (פ) נרבונא
36. ר' אברהם יצחקי	(ל) - (ספק) (פ) ירושלים	(ל) - (ספק) (פ) ירושלים	(ל) - (ספק) (פ) ירושלים

37. המלאך	(ל) - (פ) פאסטוב	(ל) מעזריטש (פ) פאסטוב	(ל) - (פ) פאסטוב
שם החכם	רשימת גאנז	רשימה F	רשימה R
38. ר' אברהם סבע	(ל) - (פ) -	(ל) - (פ) -	(ל) סאמארא (פ) -
39. ר' אהרן מקרלין	(ל) קרלין (פ) קרלין	(ל) קרלין (פ) קרלין	(ל) קרלין (פ) קרלין
40. ר' אליעזר אשכנזי	(ל) - (פ) קראקא	(ל) - (פ) קראקא	(ל) - (פ) קראקא
41. ר' דוד אופנהיים	(ל) וורמס (פ) פראג	(ל) וורמס (פ) פראג	(ל) וורמס (פ) פראג
42. ר' דוד הנגיד	(ל) קהיר (פ) קהיר	(ל) קהיר (פ) קהיר	(ל) - (פ) -
43. ר' דוד ניטו	(ל) ונציה (פ) לונדון	(ל) ונציה (פ) לונדון	(ל) ונציה (פ) לונדון
44. ר' חיים אבואלעפיה	(ל) חברון (פ) טבריה	(ל) חברון (פ) טבריה	(ל) חברון (פ) טבריה
45. ר' חיים בנבנשת	(ל) קושטא (פ) איזמיר	(ל) קושטא (פ) איזמיר	(ל) קושטא (פ) איזמיר
46. ר' חיים כפוס	(ל) - (פ) קהיר	(ל) - (פ) קהיר	(ל) - (פ) פוסטט
47. מהרר"ש	(ל) שלוניקי (פ) שלוניקי	(ל) שלוניקי (פ) שלוניקי	(ל) שלוניקי (פ) שלוניקי
48. חות יאיר	(ל) לייפניק (פ) וורמס	(ל) לייפניק (פ) וורמס	(ל) לייפניק (פ) וורמס
49. ר' יהודה חסיד	(ל) דובנא (פ) ירושלים	(ל) דובנא (פ) ירושלים	(ל) שידלוביץ (פ) ירושלים
50. מהר"י עיאש	(ל) אלמדיא (פ) ירושלים	(ל) אלמדיא (פ) ירושלים	(ל) אלמדיא (פ) ירושלים
51. ר' יהוסף הנגיד	(ל) גרנדא (פ) גרנדא	(ל) גרנדא (פ) גרנדא	(ל) - (פ) גרנדא
52. מגני שלמה	(ל) וילנא (פ) קראקא	(ל) וילנא (פ) קראקא	(ל) וילנא (פ) קראקא
53. מהר"יט	(ל) צפת (פ) קושטא	(ל) צפת (פ) קושטא	(ל) צפת (פ) קושטא
54. פרי מגדים	(ל) סטריץ (פ) פרנקפורט דאודר	(ל) סטריץ (פ) פרנקפורט דאודר	(ל) סטריץ (פ) פרנקפורט דאודר
55. הריב"ר	(ל) מקדה (פ) צפת	(ל) מקדה (פ) צפת	(ל) מקדה (פ) צפת
56. הלקי"ט	(ל) פאס (פ) קושטא	(ל) פאס (פ) קושטא	(ל) - (פ) ירושלים
57. מהר"ל	(ל) מגנצא (פ) וורמס	(ל) מגנצא (פ) וורמס	(ל) - (פ) -
58. היעב"ץ	(ל) אלטונא (פ) אלטונא	(ל) אלטונא (פ) אלטונא	(ל) אלטונא (פ) אלטונא
59. ר' יצחק הורוויץ	(ל) גלוגא (פ) המבורג	(ל) - (כנראה גלוגא) (פ) המבורג	(ל) גלוגא (פ) אלטונא
60. צמח צדק	(ל) קראקא (פ) ניקולסבורג	(ל) קראקא (פ) ניקולסבורג	(ל) קראקא (פ) ניקולסבורג
61. מהר"ם זכות	(ל) אמשטרדם (פ) מנטובא	(ל) אמשטרדם (פ) מנטובא	(ל) אמשטרדם (פ) מנטובא
62. פני משה	(ל) קיידן (פ) ברודי	(ל) קיידן (פ) ברודי	(ל) קיידן (פ) ברודי
63. ר' עזריה פיגו	(ל) ונציה (פ) רוויגו	(ל) ונציה (פ) רוויגו	(ל) ונציה (פ) רוויגו

64. ר' עמנואל חי ריקי	(ל) פיררא (פ) רגיו (סמוך לעיר)	(ל) פיררא (פ) ליוורנו (סמוך)	(ל) פיררא (פ) מודינא
שם החכם	רשימת גאנו	רשימה F	רשימה R
65. הרש"ש	(ל) צנעא (פ) ירושלים	(ל) צנעא (פ) ירושלים	(ל) - (פ) -
66. מרכבת המשנה	(ל) זמושץ (פ) שלוניקי	(ל) זמושץ (פ) שלוניקי	(ל) זמושץ (פ) שלוניקי

אנו רואים כי בעוד שבדרך כלל ישנה הסכמה לגבי המקומות בין רשימת גאנו לרשימה F, קיים מספר רב של שינויים ברשימה R.

נסכם את שינויי המקומות ברשימת R לעומת רשימת גאנו, כאשר אנו משתמשים בסימון:
H – איזכור מפורש באנציקלופדיה העברית, M – איזכור מפורש באנציקלופדיה מרגליות,
F – איזכור ברשימה F, ומציינים מי מ- 3 מקורות אלה הם "בעד" השינוי או "נגדו".

טבלה ב

שם החכם	רשימה R
1. הראב"ד	(ל) - נגד F, M, H (פ) - נגד F, M, H
5. הגר"א	(ל) וילנא נגד F, H
6. הגרשני	(ל) קראקא לא נזכר ב-M מצויין כספק ב- F, H
10. ר' יהודה בן הרא"ש	(ל) - נגד F, M, H
13. ר' יהונתן איבשיץ	(ל) - נגד H
18. רבנו יונה	(ל) מונטפלייה נגד F, M
19. מהר"י קארו	(ל) טולידו ב- H מצויין כספק.
21. פני יהושע	(פ) אופיבק (?) כנראה טעות דפוס
24. הבעש"ט	(ל) - נגד F, M, H (פ) - נגד F, M, H
25. המהר"ם	(ל) - נגד F, M, H
מרוטנבורג	(פ) - נגד F, M, H
26. הלבוש	(ל) - נגד F, M, H
28. הרמח"ל	(פ) עכו כמו F, M ונגד H
29. הרמב"ם	(פ)
31. הש"ך	(ל) וילנא נגד F, M, H
32. רש"י	(ל) - נגד F, M, H
33. מהרש"ל	(ל) פוזנא כמו F, מצויין כספק ב-H ו-M.
34. מהרש"א	(ל) - נגד F, M, H
35. הראב"י	(ל) - נגד H, וכמו F (פ) - נגד F
36. ר' אברהם יצחקי	(ל) ירושלים כמו M נגד H ו-F
38. ר' אברהם סבע	(ל) סאמארא לא נזכר ב-H, M ו-F (פ) וירונא נגד F, M, H
42. ר' דוד הנגיד	(ל) - נגד F, M, H (פ) - נגד F, H
46. ר' חיים כפוזי	(פ) פוסטט נגד F
49. ר' יהודה חסיד	(ל) שידלוביץ נגד F, H
51. ר' יהוסף הנגיד	(ל) - נגד F, H
54. פרי מגדים	(ל) שצרין נגד F, H
56. הלק"ט	(ל) - נגד F, M, H (פ) ירושלים נגד F, M, H
57. מהרי"ל	(ל) - נגד F, H (פ) - נגד F, M, H

59. ר' יצחק הורוויץ	(פ) אלטונא נגד F.
64. ר' עמנואל חי ריקי	(פ) מודינא נגד F, M.
65. ר' שלום שרעבי	(ל) - נגד F, H.
	(פ) - נגד F, H.

בטבלה ב' צוינו רק איזכורים מפורשים בעד ונגד. אך חשוב לציין שאם אין בטבלה איזכור של האנציקלופדיה העברית או מרגליות בעד או נגד, בדרך כלל פירוש הדבר, שהמסקנה העולה מהבנת הנקרא בהן, הוא **נגד** השינוי ב- R.

סך הכל מוצגים בטבלה 39 מקרים של שינויי מקומות (אחד מהם נובע כנראה מטעות דפוס בעלמא):

ב- 15 מקרים השינוי ב- R הוא נגד שלושת המקורות האחרים.

ב- 9 מקרים השינוי ב- R הוא נגד H ו- F.

ב- 30 מקרים השינוי ב- R הוא נגד H. כמעט בכל המקרים האחרים הוא נגד המשתמע מ- H.

רק ב- 4 מקרים יש תמיכה של מקור אחר בשינוי המוצג ב- R.

תוצאות בדיקה ראשונית זו הביאה אותנו למסקנה כי יש לבדוק ביסודיות כיצד אירעו כל כך הרבה שינויים חריגים. הבדיקה כללה הן את עבודת כל אחד מן המומחים הנ"ל והן את פעולתם של נציגי הוועדה בהקשר לרשימה R.

במסמך זה אנו מדווחים על ממצאי הבדיקה שערכנו.

בחלק א' אנו מדווחים על ממצאינו לגבי ביצוע שלב I.

בחלק ב' אנו מדווחים על ממצאינו לגבי ביצוע שלב II.

בחלק ג' אנו מדווחים על ממצאינו לגבי ביצוע שלב III.